

EKOLOGIYALIQ MÚNÁSIBETLERDÍN KONSTITUCIYALIQ HUQIQIY TIYKARLARI. SHET EL TÁJIRIYBESI

Rametullaev Inayatulla Xabibullaevich

Nókis qalası ádillik bóliminiń yuridikalıq xızmet kórsetiw orayı bas yuriskonsultı

Email address: rametullaevi0507@gmail.com

ANNOTACIYA

Bul maqalada ekologiyalıq normalardıń konstituciya da sáwleleniw, tábiyattıń qorǵawdıń maqseti hám áhmiyeti, shet el konstituciyalarında ekologiyalıq normalar haqqında aytıp ótilgen.

Gilt sózler: konstituciya, tábiyattı qorǵaw, Aral boyı, tábiyiy ortalıq, jer, jer astı baylıqları, landshaft, milliy baǵlar, ekologiyalıq huqıqlar, minnetleme.

Konstituciya mámlekettiń tiykarǵı nızamlar hám barlıq huqıq tarawlarınıń fundamenti esaplanadı. Konstituciyaalıq normalardıń ekologiyalıq siyasatti ámelge asırıwdagı ornı hám áhmiyeti kúta úlken. Tiykarǵı nızamımızda mámleket shólkemleri hám jámiyetlik birlespeleriniń ekologiyalıq iskerligin qalıplestiriw boyınsha tiykarǵı principi bekkemlenedi, puqaralardıń ekologiyalıq minnetleri, jámiyettiń ekologiyalıq turaqlı rawajlanıwınıń ústin turatuǵın baǵdarları belgilenedi hám Ózbekstan ekologiyalıq rawajlanıw strategiyasınıń tiykarǵı qaǵıydaları, ekologiyalıq hám xalıqtıń ekologiyalıq qawipsizligine tiyisli talaplar, mámleketimizde átirap tábiyiy ortalıqtı qorǵaw hám tábiyiy resurslardan paydalanıw boyınsha eń zárúrli hám tiykarǵı qaǵıydalardı belgilep beredi.

Átirap tábiyiy ortalıqtı qorǵaw mashqalaları dúnya kóleminde XX ásirde ekinshi yarımında qabıl etilgen jańa dáwir konstituciyalarıda sáwlelene baslaǵan. Slovakiya Respublikasınıń ámeldegi Konstituciyasında ekologiyaǵa arnalǵan bólek baplar bar. Ispaniya Konstituciyasınıń 45-statyasında “Barlıq shaxslar tolıq tárizde rawajlanıwı jolında átirap tábiyiy ortalıqtan paydalanıw huqıqına hám bir waqıttıń ózinde qásterlep saqlaw minnetlemesine iye.”, ekenligi belgilengen.

Elimiz Konstituciyasınıń 62-statyasında “Puqaralar qorshap turǵan tábiyiy ortalıqqa ıqtıyatlı túrde qatnas jasawǵa minnetli.”,- dep belgilengen. Búgingi kúnde insannıń qolay átirap ortalıqqa iye bolıwı, ekologiyalıq qawipsizlikti támiyinlew, tábiyat resurslarınan aqılǵa say paydalanıw, olardı huqıqıy tárepten qorǵaw, ekologiyalıq huqıqbuzarlıqlardıń aldın alıw hám olarǵa qarsı gúresiw oǵada zárúrli máselelerden biri esaplanadı. Sonday-aq, mámleket puqaralarǵa tek minnetleme júklep qoymastan, hárkim qolaylı qorshaǵan ortalıqqa iye bolıwına hám onıń jaǵdayı

haqqında isenimli maǵlıwmat alıwına kepillik bergen. Konstituciyanıń 49-statyasında “Hár kim qolaylı qorshaǵan ortalıqqa, onıń jaǵdayı haqqındaǵı isenimli málimlemege iye bolıw huqıqına iye. Mámleket puqaralardıń ekologiyalıq huqıqların támiyinlew hám qorshaǵan ortalıqqa zıyanlı tásir kórsetilwine jol qoymaw maqsetinde qala qurılısı jumısı tarawında jámiyetlik qadaǵalawdı ámelge asırıw ushın sharayatlar jaratadı. Qala qurılısı hújjetleriniń joybarları nızamda belgilengen tártipte jámiyetlik dodalawdan ótkeriledi. Mámleket turaqlı rawajlanıw principine muwapıq, qorshaǵan ortalıqtı jaqsılaw, tiklew hám qorǵaw, ekologiyalıq teń salmaqlılıqtı saqlaw boyınsha ilajlardı ámelge asıradı.”, - dep bekkemlengen. Bul statya mazmunınan konstituciya insana mápleri joqarı qádiriyat sıpatında bekkemlengenligin jáne bir márte kóriwge boladı. Bunda qala qurılısında jámiyetlik qadaǵalawdı ámelge asırıw ushın sharayatlar jaratıw belgilengen bolıp, bunnan gózlenen maqset puqaralardıń ekologiyalıq huqıqların támiyinlew hám qorshaǵan ortalıqqa zıyanlı tásir kórsetilwine jol qoymaw ekenligi aytilgen.

Usı statyanıń dawamında “Mámleket Aralboyı regionınıń ekologiyalıq sistemasın qorǵaw hám de tiklew, regiondı sociallıq hám ekonomikalıq jaqtan rawajlandırıw boyınsha ilajlar kóredi.”, - belgilengen. Bul házirgi kúnde global ekologiyalıq mashqala bolǵan Aral mashqalasın mámlekettiń tiykarǵı nızamında belgilew, oǵan ayırıqsha itibar beriw esaplanadı. Sonıń menen birge, usı norma xalıqmız hám keleshek áwlad ushın qolay hám ekologiyalıq taza aymaqtı saqlap qalıw, Aralboyı regionında jasawshı xalıqtıń sociallıq-ekonomikalıq qollap-quwatlaw, jumıssızlıqtı kemeytiw, xalıq jasawı hám rawajlanıwı ushın qolay átirap -ortalıqtı támiyinlewdiń konstituciyalıq kepilliklerin jaratadı.

Jer hám jer astı baylıqları hár bir mámlekettiń tiykarǵı resursları esaplanadı hám onıń ekonomikasında óz aldına orın tutadı. Olardı qásterlep abaylaw, aqılǵa muwapıq paydalanıw zárúr. Konstituciyaımızdıń 68-statyasında “Jer, jer astı baylıqları, suw, ósimlik, haywanat dúnyası hám basqa da tábiyǵıy resurslar ulıwma milliy baylıq bolıp tabıladı, olardan aqılǵa muwapıq paydalanılıwı tiyis hám olar mámleket qorǵawında boladı. Jer nızamında názerde tutilǵan hám onnan aqılǵa muwapıq paydalanıwdı, onı ulıwmamilliy baylıq sıpatında qorǵawdı támiyinlewshi shártler tiykarında hám tártipte jeke menshik bolıwı múmkin.” Ekenligi ayırıqsha taap ótilgen. Bunnan kórinip turǵanıday, konstituciya tábiyǵıy resurslardı ulıwma milliy baylıq ekenligin belgilew menen birge olardı mámleket tarepinen qorǵalıwın atap kórsetken.

Ekologiyalıq normalardıń konstituciya belgileniw, tábiyattı qorǵawǵa ayırıqsha itibar beriliwinen óz aldına maqsetler bar. “Tábiyattı qorǵaw haqqında”ǵı nızamda tábiyattı qorǵawdan maqset insan salamatlıǵı ushın, ekologiyalıq teń salmaqlılıqtı saqlaw ushın, respublikanı nátiyjeli hám turaqlı sociallıq-ekonomikalıq rawajlandırıw mápleri jolında tábiyaattan aqılǵa say jáne onı isten shıǵarmaytuǵın etip paydalanıw

ushin qolay shárt-shárayatlar jaratıw; janlı tábiyattın túrleri hám genetikalıq fondı baylıgın saqlap qalıw; ekologiya sistemaları, landshaftlar hám kem ushraytuǵın tábiyaat obiektleri hárqıylılıǵın saqlap qalıw; ekologiya qáwipsizligin támiyinlew; tábiyat obiektleri menen baylanıslı materiallıq miyraslar obiektlerin saqlap qalıw ekenligi atap ótilgen. Usı nızamda tábiyattı qorǵaw obiektleri hám qorǵalatuǵın tábiyiy aymaqlarda belgilengen bolıp, olar qatarına qorǵalatuǵın mámleket qorıq jerleri, kompleks (landshaft) buyırtpa qorıq jerleri, tábiyat baǵları, mámleket tábiyat estelikleri, ayırım tábiyiy obiektler hám de komplekslerdi saqlap qalıw, tákirar kóbeytiw hám qayta tiklew ushin mólsherlengen aymaqlar, qáwipsizlik etiletuǵın landshaftlar, ayırım tábiyiy resursların basqarıw ushin mólsherlengen aymaqlar, mámleket biosfera rezervatları, milliy baǵlar, mámleketaralıq qorǵalatuǵın tábiyiy aymaqlar kiredi.

Juwmaqlap aytqanda, Konstitutsiyamız jańa Ózbekstan Rawajlanıw strategiyası, jurtımız hám xalqımızdın keleshek turmısı ushin bekkem huqıqiy tiykar, isenimli kepillik hám de turaqlı ekonomika, qawipsiz mámleket, nátiyjeli basqarıw jáne social kepilliklerdın bekkem tiykarı retinde xızmet etedi hám ekologiya tarawında xalıqtın huqıqların, onnan paydalanıw tártibin tártipke salıwdın tiykar boladı.

Paydalanılǵan ádebiyatlar:

1. Ózbekstan Respublikası Konstituciyası.
2. Ózbekstan Respublikasınıń 09.12.1992-jıl 754-XII-sanlı “Tábiyattı qorǵaw haqqında”ǵı nızamı
3. A.A. Azizxodjaev “Xorijiy mamlakatlar konstitutsiyaviy huquqi”. Darslik Toshkent, 2010.